

Social Networking

Gökhan **Yücel**
gyucel@yenidiplomasi.com

Post-Dijital Dönem: Hız ve Belirsizlik

Ülkelerin koronavirüs salgınının önüne geçmek için kullandığı lokasyon belirleyici, atılan her adımın takibini kolaylaştırıcı yüz tanıma, ses tanıma gibi mobil ve akıllı teknolojiler belli ki yarın her anımıza işleyecek. Post-dijital dönemde teknolojinin gelişme hızı ve insanda uyandırdığı konfor-kaygı çelişkisi ile bunların birlikte neden olacağı belirsizlik hissi katlanarak artacaktır.

Twitter hesabımı ziyaret edenleri karşılayan sabitlenmiş tweette bir video var. 1981'den günümüze kadar ortalama bir çalışma masasında yaşanan değişimi anlatıyor. Videoda, masanın üstündeki kartvizitlik, telefon rehberi, faks, fotoğraf albümü, gazete, ahizeli telefon, sözlük, takvim, harita, radyo, hesap makinesi, fotoğraf makinesi yıllar geçtikçe tek tek hayatımızdan çıkarken, yerini önceleri masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar, daha sonraları

ise bu cihazların hepsini bünyesindeki uygulamalarda barındıran akıllı telefonlar alıyor. Bugüne gelindiğinde masanın üzerinde sadece bir dizüstü bilgisayar ile akıllı cep telefonu kalıyor. Video-nun sonucuna göre hepimiz her biri en az yüz yıllık tarihçeye sahip modern dünyanın ilk teknolojik icatlarının artık cebimize sığan tek bir cihazın içine toplandığına bilfiil şahitlik ediyoruz.

Koronavirüs pandemisi esnasında modern yaşamın sosyalleşme, küreselleşme ve kapitalizm gibi kendince tarihsel kazanımları

prestij kaybetmektedir. Modern iş yapış süreçlerini ikame etme iddiasında olan teknolojik "merhamet" ve yanında sosyal mesafe ile mekansal "tekdüzeleşme" deneyimliyoruz. Foucault'nun "heterotopia" kavramının tamamlayıcısı olarak aşırı rutinleşmekten ritüelleşmiş, homojen, monoton, "monotopia" diyebileceğimiz mekansal bir tekdüzeliğe çevrelenmiş durumdayız.

Dijital Dönüşüm

Dijital olanın bu zamansal ve mekansal tekdüzeliği, sayısal/bilişimsel/algortmik/sanal bir yardımcı olarak doldurması, ama buna rağmen bireyi fiziksel-mekansal tek boyutluluğun boyunduruğundan kurtaramaması açık ortada. Zoom, Netflix, Pubg, Alibaba, Getir, Hepsiburada, YouTube, Instagram ve türevleri an itibariyle sanki hiçbir zaman eskiye dönüşmeyecek gibi aynı zamanda birkaç ay öncesiyle karşılaştırılmayacak yoğunlukta hayatlarımızı organize edici roller üstlenmişlerdir. Ama ne olursa olsun siber alemin heterotopia (sanal çok boyutlu alternatif) olduğu yerde, izole birey monotopia ile sınırlıdır. Buna hayat, insan ve mekan adına bağlantının koptuğu "uzak(tan)laşma" da diyebiliriz. Yeni normal, tekdüzeleşen hayatta, bu geçici (ad hoc) alışkanlıkların geleceğe dair sürdürülebilirliği ve kalıcılığı ile sinanacaktır.

Kabul etmek gerekir ki, adına dijitalleşme veya dijital dönüşüm dediğimiz değişim kimi zaman önceden tahmin edilmesi zor bir hızla gerçekleşti. Ülkemizin büyük bir holdinginin CEO'su koronavirüs salgınının dijitalleşme planlarını 10 yıl geriye çektiğini vurgularken aslında bu duruma da göz kırpyordu. Accenture'un 6 bin 672 teknoloji yöneticisi arasında yaptığı Teknoloji Vizyonu Araştırması'na göre 2019'da küresel ölçekte dijital dönüşüm toplam 1,25 trilyon dolar harcandı. 2022'ye gelindiğinde gayri safi küresel hasılanın yüzde

60'ının dijital süreçlerden besleneceği tartışılıyor. Araştırmada fikir beyan eden herkesin ortak görüşü şimdi bir sonraki faz olan post-dijital evreye geçiş planlarını hazırlamak. Peki post-dijital evrenin temel belirleyicileri, tanımlayıcıları, parametreleri neler olacak? Bugüne kadar yaşanan dijitalleşme ile bundan sonraki arasındaki fark nasıl belirginleşecek? Pandeminin kurucu etkisi post-dijitali, modernite ekseninde/güdümlüde gelişmiş olan dijitalleşmeden ayırabilir mi? Diğer bir ifadeyle dijitalleşme, uzun süredir beklenildiği üzere koronavirüs ile kendi içinde bir "post-modernite" evresine mi geçiyor? Bu sorulara cevap verebilmek için henüz erken olmakla birlikte kısa bir ufuk turuyla durumu irdelemeye çalışalım.

Hız ve Teknoloji

Teknolojik gelişimin insanlığı ortak entelektüel ve bilimsel mirasından beslenmesi geri döndürülemez ilerleyişin önündeki teminat oldu. Her ne kadar teknolojik buluşların açtıkları ve kapadıkları devirlerin isimleri tarih yazıcılarına göre değişiklik gösterse de bu medeniyetler-üstü teknolojik devamlılığa El Harizmi, El Cezeri, Da Vinci, Edison, Tesla, Jobs, Musk beraber imza attı. Böylelikle İslam'ın Altın Çağı, Rönesans, Sanayi Devrimi, Bilgi Çağı ve Endüstri 4.0, siyasi projeleri ihmal ederek sadece teknolojik gelişim merkezli bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde tarihte birer vites yükseltme şeklinde göze çarpmaktadırlar. Kısacası, hız kavramının, teknoloji ve dijitalleşmeden söz açılınca belirleyici olduğu konusunda genel bir uzlaşma olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, artık güçlü ile zayıf rekabetini aşan, ona daha önce hiç görülmemiş biçimde yepyeni bir boyut kazandıran hızlı ile yavaşın mücadelesi tarih sahnesindeki yerini almaktadır. Artık küçük balık büyük balığı değil, hızlı balık yavaş balığı yutuyor. Hız yeni bir hikâyeye imkan tanıyor.

Joseph Nye'in da belirttiği gibi "güç kavramının geleceği, kimin ordusunun kazanacağı kadar kimin hikayesinin kazanacağıyla da ilgilidir".

Bu arada, hızın zamanla yarış ve teknolojinin iyi manada yıkıcı gücünü kullanarak belki de modern zamanların en iddialı meydan okuyuşlardan birisinin milli otomobil markamızın CEO'su Gürcan Karakaş'tan işittiğimi söylemeliyim: "150 yıldır otomobilcilik yapan devlet ve şirketlerle farkı yıkıcı teknolojilerle kapatacağız." Karakaş, bir bakıma hız ve belirsizliğin yıkıcı gücünü önemseyerek, birçoklarının varsaydığı gibi katma değeri yüksek yeni teknolojilerin Türkiye'nin önünde sorun değil, en büyük çözüm olduğu şeklinde ders niteliğinde stratejik bir açılım sunmaktadır. Bu söz, bizim yeni normalimizin mevcut şartlar altında herkese dayatıldığı kadar yeni olmadığı, sembolik olarak TOGG, Bayraktar S/İHA ile başladığının tespitini yapabilmek için yeterince kuvvetli bir söylemsel delildir.

Hız ile birlikte hacimler de artışa geçti. IBM'e göre internette bulunan verilerin yüzde 90'ı 2016'dan sonra üretildi. Yine 2020'de tahmini 44-50 zettabayt veri üretilecek. 2010'da sadece 2 zettabayt üretilmişti. 50 yıl önce bir tümleşik devre üzerinde yine sadece birkaç bin transistör bulunurken, bugün bu sayı 50 milyar limitlerini zorlamaktadır. 1960'lardan itibaren "her 18 ayda, bir tümleşik devre üzerine yerleştirilebilecek bileşen sayısı iki katına çıkarken, üretim maliyetleri aynı kalır, hatta düşme eğilimi gösterir" savını ileri süren Moore Yasası, 2019'a gelindiğinde Stanford Üniversitesi'nin Yapay Zeka Endeksi Raporu'nda geçersiz olarak addedilmektedir. Rapora göre bilgisayarların bilişimsel gücü 2012 öncesinde her 1,5-2 yılda ikiye katlanırken, 2012 sonrasında ikiye katlanma periyodu 3,4 aya kadar düşmüştür. Keza, 1960'ten 1990'lara dek sık kullanılan Fortran, COBOL,

Zoom, Netflix, Pubg, Alibaba, Getir, YouTube, Instagram ve türevleri an itibariyle zaman eskiye dönüşmeyecek gibi aynı zamanda birkaç ay öncesiyle karşılaştırılmayacak yoğunlukta hayatlarımızı organize edici roller üstlendi. Ama ne olursa olsun siber alemin heterotopia (sanal çok boyutlu alternatif) olduğu yerde, izole birey monotopia ile sınırlıdır.

ALGOL, Pascal gibi yazılım dilleri 2000'lerden sonra yerlerini Python, JavaScript, C#, PHP, C++ gibi yeni dillere bırakmıştır. Teknolojide eski ve yeni arasındaki kovalamaca bitmeyen bir enerjile sürmektedir.

Dijital dönüşümde bugünkü ilerleme hızı eksponansiyel olarak ifade ediliyor. Ortalama internet hızımızın 10-30 Mbps olduğu şimdilerde, dünyanın çeşitli yerlerinde 700-800 Mbps hızını zorlayan 5G testleri yapılmaktadır. İnsansız hava araçları, robotik, otonom ve elektrikli araba sektöründeki gelişmeler baş döndürücü seviyeye ulaşmıştır. Gartner'ın çok rağbet gören ve her yıl güncellenen yeni teknolojiler çizelgesinde belirtilen trendler dün ancak Hollywood'un bilim-kurgu filmlerinde görülebilirdi(!) Günümüzde ise gerçekleştirmeleri için üç-beş yıl zaman biçiliyor. Süper bilgisayar ve kuantum bilişim artık hayal değil. Google, 53-kübit kapasiteli işlemci geliştirdiğini duyurduğunda kimse inanmak istemedi. Bu öyle bir hız ki şu an dünyanın en hızlı bilgisayarının 10 bin yılda yapması beklenen bir işlemi 200 saniyede gerçekleştirebiliyor.

Dijital Reklam Pastası

Teknoloji aynı eksponansiyel hızda finans ve pazarlamayla da bütünleşiyor. Dünyada 2 bin 958 kripto para birimi tedavülde. Toplam piyasa değerleri 200 milyar dolara dayanmış durumda. Küresel ölçekte ilk defa 2019'da 385 milyar dolar seviyesine ulaşan toplam reklam bütçeleri

 Covid-19 salgınıyla birlikte korunması gereken sosyal mesafe nedeniyle Zoom ya da Skype gibi görüntülü görüşme (video konferans) programlarının kullanımında artış yaşandı.

Dijital dönüşümde bugünkü ilerleme hızı eksponansiyel olarak ifade ediliyor. Ortalama internet hızımızın 10-30 Mbps olduğu şimdilerde, dünyanın çeşitli yerlerinde 700-800 Mbps hızını zorlayan 5G testleri yapılmaktadır. İnsansız hava araçları, robotik, otonom ve elektrikli araba sektöründeki gelişmeler baş döndürücü seviyeye ulaşmıştır.

içinde dijital reklam harcamaları yüzde 54'lük paya sahip olarak geleneksel reklam medya planlamasını geride bırakmayı başardı. Bu payın içinde binlerce "martech" şirketi örneğin sadece profesyonellerin tanıyabileceği programatik reklamcılık alanında faaliyet gösteriyor. Programatik reklamcılık bugün küresel dijital video oynatma reklam harcamalarının neredeyse yüzde 70'ini oluşturmaktadır. Söz videodan açılmışken, tek başına Netflix, tüm internet trafiğinin yüzde 13'üne tekabül ediyor.

Gelir modelinin neredeyse tamamı, ücretli/ücretsiz kullandırdıkları dijital hizmetler ile kullanıcıların verilerini toplayarak hedefleme yoluyla reklam vermek isteyenlere (kimi zaman rızaları ve mahremiyetlerini hiçe sayarak) sunmak olan dijital katıpalizmin baş aktörleri aslında Moore Yasası'ndan, Ma, Musk ve Zuckerberg yasalarına

doğru geçişin öncü isimleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu çelişkide son zamanlarda artan "öz-takip" (self tracking) ve "nicel birey" (quantified self) çalışmalarına dikkat çekmek isterim. Cathy O'Neil'in "Matematik İmha Silahları" kitabı (Weapons of Math Destruction) olayın vahametini bir kelime oyunuyla haklı biçimde ortaya koyuyor. Bu süreçler bize teknoloji devlerinin yanı sıra Cambridge Analytica, Palantir, Geofeedia, Sensetime, Affectiva, Neurolink gibi bir kriz çıkmadıkça kolayca kamufle olabilen veri şirketlerinin kuşatmaları altında yaşadığımızı hatırlatmalıdır. Affectiva insan duygusunu ticarileştirirken, Sensetime biyometrik izlemeler yaparak Çin'de her insana vatandaşlık skoru bahsetmekte, Elon Musk'ın gözbebeği Neurolink ise insan beynini bilgisayarlara bağlayarak bir mecra, CPU, GPU, bulut, hafıza, bellek olarak kullanabilmenin peşindedir.

Aslında hemen her mekanın aynı kaderi paylaştığı yaşadığımız şu "monotopia" günlerinde önümüzdeki tabloyu, Aralık 2019'da 10 milyon kullanıcıdan Nisan 2020'de 300 milyon kullanıcıya erişen Zoom'un "eksponansiyel" biçimde uçuşa geçen samsasyonel yükselişi dışında okuyabilmeliyiz. Temel sorunsalımız şu olmalı: altını çizdiğimiz eksponansiyel artan algoritmik kuşatma hakkını da "yeni normal" şeklinde ifade edilen totolojiyi de aşabilen bir analiz mümkün mü?

Binlerce kişi bu soruya kafa yormaya devam ediyor. Kendi adımıza, öncelikle Heidegger'in teknolojinin kuşatıcılığını anlattığı "gestell" kavramını Ges(t)ellschaft-Gestellpolitik şeklinde kavramsallaştırma niyetimiz sürüyor. Foucault'nun biyo-politik diye adlandırdığı söylemin üstüne binen, biyolojik, dijital, siber ve fiziksel olanın beraberliğinin kuşatıcı gücüne vurgu yapan, otonom, post-dijital "biyo-algoritmik" düzen önermemizi de Gestellschaft'ın yanına eklemek lazım.

Dünyada dijital reklam gelirlerinin yüzde 35'inin Google'a, yüzde 21'inin de Facebook'a gittiğini hatırlatarak şu noktayı dikkate almalıyız; bir dijital ürünü kullanma lüksü ve konforu, onun bizi ne kadar kuşattığı, suistimal ettiği, sömürdüğü ve gözlediği sorularını sormamıza engel olmamalıdır. Yuval Noah Harari'nin de aralarında olduğu bazı isimler verinin tahakkümünden mülhem "dataizm" olarak ifade edilen bir dünya görüşünün diğer tüm tercihler, ideolojiler ve inançlar üzerinde mutlak bir kontrol sağlayabileceğini tartışıyor. Nitekim Nick Bostrom'un "Süperzeka" okumaları ışığında sadece arabaların, insansız hava araçlarının değil belki de bugün insan topluluklarının kullandığı tüm sistemlerin paylaşım ekonomisi rüzgarını da arkasına alarak Rönesans'ın hümanizmasına benzer bir özerkleşme projesi olan "otonomlaşma" sürecini yürüttüğüne şahidiz. İkinci Rönesans veya İkinci Aydınlanma şeklinde planlanan bu post-dijital dönemde, insan aklının özerkliğinden sonra şimdiki hedef makinelerin özerkliği (otonomlaşma).

Yapay Zeka Savaşları

Teknolojinin yeni yasalarını yazanların oluşturduğu dünyanın en büyük 30 teknoloji şirketinin toplam piyasa değeri 2019'da 6 trilyon doları aştığında teknoloji de Silikon Vadisi'nden, Dijital İpek Yolu'na uzanan büyük bir post-dijital monotopia da vücuda gelmişti. Yerkürede 2 milyona yakın teknoloji girişimi bulunuyor ve bunların hepsi diğerlerinden farklılaşmak adına sağlık, eğitim, finans, savunma, enerji, ticaret, ulaşım, seyahat, tarım başta olmak üzere hemen her alanda ölçeklenebilir inovatif çözümler peşinde. Bu bağlamda, eğer "Gestellschaft" geçerli bir önermeysse, teknoloji ve gelecek deyince umut, korku ve kaygı arasında bir yerlerde karmaşık hislere sahip olmamız pek abartılı değil.

2030'da yapay zekanın dünya ekonomisine katma değerinin 15,7 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. İştahları kabartan bu teknolojik hız ve ekonomik hacim karşısında yapay zeka süper güçleri arasında rekabet gittikçe kızışmaktadır. Bu noktada, eldeki birçok göstergeye bakarak "teknoloji/yapay zeka savaşları başladı" demek yanlış olmaz. Putin 2017'de dünyayı yapay zekada öncü olanların yöneteceğini söylerken, kaç kutuplu olduğu şu an için netleşmeyen yapay zeka savaşlarında ülkesinin de yer alacağını sinyali vermektedir. Elliye yakın devletin ve uluslararası örgütün yapay zeka stratejilerini açıklamaları bu bakımdan dikkat çekicidir.

Koronavirüs pandemisinin insan hayatını kısıtlayıcı etkileri dünya gündemini işte böyle bir teknoloji ve dijitalleşme gündemiyle kısıklarak yakaladı. Sosyal mesafe arttıkça, izolasyon ve öz tecrit yaygınlaştıkça, 4-5 milyar insan son birkaç ayı gönüllü veya sokağa çıkma yasaklarıyla evde geçirmek zorunda kaldı. UNESCO verilerine göre 190 ülkede okullar kapalı. Yaklaşık 1,6 milyar öğrenci okullarına gidemiyor. Uzaktan eğitim imdada yetişti. Hemen her iş uzaktan, dijital ve elektronik biçimde yürütülüyor. Herkes uzaktan öğreniyor, öğretiyor, çalışıyor, satıyor, anlatıyor, alıyor, eğleniyor. Aynı zamanda, koronavirüs salgını sırasında ülkelerin hastalığın tespiti, sosyal mesafenin korunmasının temini gibi amaçlar için kullandığı dün için dudak uçuklatıcı veri-temelli, lokasyon belirleyici, atılan her adımın takibini kolaylaştırıcı yüz tanıma, ses tanıma gibi mobil ve akıllı teknolojiler belli ki yarın her anımıza işleyecek. Post-dijital dönemde teknolojinin gelişme hızı ve insanda uyandırdığı konfor-kaygı çelişkisi ile bunların birlikte neden olacağı belirsizlik hissi katlanarak artacaktır. Post-dijital ya da yeni normal, mekansal tekdüzellik, sanal çok katmanlılık sarmalında heterotopia, monotopia, biyo-algoritmik düz ve Gestellschaft olarak şekillenecektir. **■**

2030'da yapay zekanın dünya ekonomisine katma değerinin 15,7 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. İştahları kabartan bu teknolojik hız ve ekonomik hacim karşısında yapay zeka süper güçleri arasında rekabet gittikçe kızışmaktadır. Bu noktada, eldeki birçok göstergeye bakarak teknoloji/yapay zeka savaşları başladı demek yanlış olmaz.